

THOMAS L. SAKMYSTER

Magyar katonatisztek és Kassa bombázása

Horthy Miklós, Magyarország kormányzója emlékirataiban azt állította, hogy Magyarország hadba lépését a második világháborúba Kassa megrendezett bombázásával provokálták ki, amit német pilóták hajtottak végre. Horthy szerint néhány magyar tiszt, aki nyomást gyakorolt a kormányra, hogy Magyarország csatlakozzék Hitler Szovjetunió elleni hadjáratához, szintén részt vett ebben az összeesküvésben.¹ Ezt az elméletet az akkori konzervatív-nacionalista rendszer sok képviselője magáévá tette. Ugyanakkor, eléggé meglepő módon, a konspirációs-teória a jelenkori magyar marxista történészek között is széles körben, szinte egyhangúan nyert elfogadást. Az egykötetes Magyarország történet-ben, melyet a legjelentősebb magyar történészek készítettek, egyértelműen megállapított tény, hogy Kassa bombázását a német és a magyar vezérkar készítette elő, annak érdekében, hogy Magyarországot hadba vonják.²

Ez bizonyosan egyike azon ritka eseteknek, amikor is a marxista történetírás Magyarország legújabb kori történetének egyik eseményével kapcsolatban teljes mértékben a Horthy-interpretációt használja fel. Ez a különös helyzet érthetővé és világossá válik akkor, ha fölismerjük a konspirációs-teória hasznosságát mindkét, ideológiailag egyébként ellentétes nézetű fél számára.

A Horthy-rendszer védelmezőinek és magának Horthynak mindez kényelmes és alkalmas módot adott arra, hogy az ország hadba lépéséért a magyar kormányról a „fondorlatos” náci-németek és egyes hazafiatlan magyar katonatisztekre – akik közül sokan német etnikai háttérrel rendelkeztek – hárítsák át a felelősséget. A felszabadulás utáni Magyarország azon történészeit, akik a kassai bombázással foglalkoztak, másféle megmondások vezették s abból indultak ki, hogy a Szovjetunió nem tehető felelőssé a bombázásért. Az ezzel kapcsolatos vádat a Szovjetunió mindig is visszautasította.

Az összeesküvésről alkotott elmélet hívei tehát kitöltötték az ideológia spektrumot. Mégis, az elmélet széles körű elfogadása ellenére, meglepően csekély számú bizonyíték áll rendelkezésre. Semmiféle hivatalos kormány-dokumentumot nem találtak – akár német, akár magyar részről –, amely az állítólagos összeesküvéssel kapcsolatba hozható. Sőt, ha valóban összeesküvés volt, a háború alatt és után mindkét fél hallgatott erről. Sem a nürnbergi vagy magyarországi háborús bűnperekben, sem a memoár irodalomban nem ismerte be senki bűnrészességét a kassai bombázásban. Így az elmélet egy összeesküvésről nagyjából három egyén vallomásán alapult. Közülük az egyik Krúdy Ádám magyar katonatiszt volt, aki a háború után tűnt fel mint a bombázás leghíresebb szemtanúja. Krúdy azt állította, hogy a bombázást németek hajtották végre olyan repülőgéppel, amelyen a tengelyhatalmak jelei voltak. Azonban Krúdy vallomásában súlyos következetlenségek vannak; nemrégiben több történész, köztük Julian Borsányi és Nandor Dreisziger is, kétségbe vonta állítását.³

¹ *Nicholas Horthy: Memoirs.* New York, 1957. 190–191.

² *A History of Hungary.* Szerk. Ervin Pamlényi. Budapest 1973. 516. A további részleteket erről l.: *Dombrády Loránd: Adalékok Kassa bombázásához.* Hadtörténeti Közlemények 1979. 2. sz. 319–321.

³ *Julian Borsányi: Das Ratsel des Bombenangriffs auf Kaschau,* 26. Juni 1941. Munich 1978. 58–72. *N(andor) F. Dreisziger: New Twist to an Old Riddle: The Bombing of Kassa (Košice),* June 26, 1941. *Journal of Modern History* 44/2. 1972. jún. 238–239.

Két katonai hírszerző tiszt vallomása is alapul szolgált a konspirációs-elmélethez; Rudolf Bamleré, aki a második világháború első időszakában a német katonai felderítés, az Abwehr magas rangú tisztje volt, és Ujszászy Istváné, aki 1941-ben a magyar vezérkarban a katonai kémelhárítás vezetője volt. Ujszászyt szovjet részről kihallgatták a háború után. A kassai bombázásra vonatkozó vallomásának egy állítólagos másolatát bizonyítékként nyújtották be a nürnbergi per során. Ujszászy egyértelműen állította, hogy német és magyar tiszték készítették elő a kassai incidenst annak érdekében, hogy Magyarország részéről hadüzenetet provokáljanak ki. Ujszászy vallomása egyébként nem nyújtott meggyőző bizonyítékot. Valójában nem rendelkezett első kézből szerzett információval az összeesküvésről, és az is bizonyos, hogy állítása pusztán sejtés volt, mely néhány munkatársra gyanús viselkedésén alapult.⁴ Akárhogyan is, vallomásának szavahihetőségét csökkenti az a tény, hogy valószínűleg kényszer alatt vallott. Továbbá azt is figyelembe kell venni, hogy a szakértők nem jutottak hozzá a kihallgatásról készült összes írásbeli másolathoz, mely dokumentumok vizsgálata talán tisztázta volna a vallomás mint történelmi bizonyíték hitelességének kérdését.

Rudolf Bamlernek – aki 1939-ben a katonai kémelhárítás vezetője volt az Abwehr-ben – a vallomását is óvatosan kell kezelni. Egy, az NDK-ban 1957-ben tartott történész konferencián Bamler – ő maga egyébként nem történész – arról beszélt, hogy milyen feladata volt a német katonai titkosszolgálatnak a második világháború előkészítésében. Példaként utalt az Abwehr szégyenletes tevékenységére, röviden a kassai bombázásra is, melyet, állítása szerint, az Abwehr szervezett meg azért, hogy Magyarországot a háborúba való belépésre bírja. Bamler nem tett említést magyar tiszték részvételéről az összeesküvésben; ugyanakkor meglepő módon vádat emelt Jozef Tiso ellen. Szerinte a Szlovák Köztársaság elnöke nemcsak tudott az összeesküvésről, de támogatta is azt.⁵ Bamler semmiféle dokumentumot nem tudott felmutatni, amely alátámasztotta volna állításait. Mivel 1941-ben már nem volt az Abwehr-nél (egy tüzérségi ezredet vezetett), nem valószínű, hogy ő maga részt vett az állítólagos összeesküvésben. Az lehetséges, hogy története alapjául olyan információk szolgáltak, melyeket volt Abwehr-beli munkatársaitól szerzett. De ez pusztán feltételezés, mivel Bamler sem a történészkonferencián, sem később nem fejtette ki rövid és rejtélyes utalásait a kassai bombázásról.

A német–magyar összeesküvésről szóló elmélet tehát gyenge bizonyítékok talaján nyugszik; a vitában leginkább érdekelt történészek nemrégiben el is vetették ezt a teóriát, mint valószínűtlen magyarázatot. Még Magyarországon is akadt olyan történész, aki megkockáztatta azt a gondolatot, hogy e hagyományos elmélet törékennyé vált, mivel a mellette szóló bizonyítékok következtelenek és megkérdőjelezhetőek.⁶

A történetírásban megfigyelhető ez újabb tendencia ellenére én mégis kész vagyok amellel érvelni, hogy a konspirációs-teória mind életképes, mind plauzibilis maradt. Nem fedeztem fel ugyan meghökkenítő bizonyítékot, nincs szó semmiféle „füstölgő revolver”-ről, azaz perdöntő tényről, adatról. De bemutatok néhány elgondolkodtató közvetett bizonyítékot, melyek magyar tiszték valószínű szerepére utalnak egy titkos tervben. Ez a terv teremtette meg a *casus belli*-t Magyarország hadba lépéséhez. Ezen bizonyíték alapján nemcsak arra lehet majd következtetni, hogy a magyar tiszték kétségtelenül segítséget nyújtottak a bombázás megrendezésében, hanem arra is, hogy néhányan közülük nagyon is készségesnek mutatkoztak erre, 1941 júniusa előtt két különböző alkalommal is valósággal kényszerítették a németeket hasonló provokáció megrendezésére. Mindezek bizonyítására nem feltétlenül szükséges Krúdy, Ujszászy vagy Bamler vallomására támaszkodnunk.

Régebben a konspirációs-teória egyik gyengesége az volt, hogy a kutatók nem bukkantak rá olyan magyar tisztekre, akik kimondottan kapcsolatba hozhatók lettek volna az összeesküvéssel. Sok egyén neve merült ugyan fel (például László Dezsőé vagy Werth Henriké, aki 1941-ben magyar vezérkari főnök volt), de egyértelműen meggyőző bizonyítékot egyik esetben sem találtak. Ha

⁴ The Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal. Nuremberg 1947. 334–335.

⁵ Rudolf Bamler: Der deutsche militärische Geheimdienst bei der Vorbereitung und Durchführung des zweiten Weltkrieges. In: Der zweite Weltkrieg, 1939–1945. Wirklichkeit und Fälschung. Berlin, 1959. 101.

⁶ Ránki György: Ki bombázta Kassát? Élet és irodalom. 1979. ápr. 21.

valóban volt összeesküvés, így szólt az érv, akkor a magyar tisztek bizonyosan együttműködtek volna a Budapesten tartózkodó német tisztekkel.

Németország két prominens képviselője a háborús Budapesten Fütterer tábornok, attasé a légierőknél és Otto von Erdmannsdorf követ volt. Mindketten egyértelműen cáfolták, hogy tudomásuk lett volna egy Budapesten szótt összeesküvésről. A kételkedők azzal is érvelnek, hogy egy ilyenfajta titkos terv végrehajtásához igen nagy számú magyar katonatiszt részvételére lett volna szükség. A két világháború közötti Magyarországon azonban még a legbizalmasabb információ is meglepő gyorsasággal terjedt szét a különböző nem-hivatalos csatornákon. Alig hihető tehát, hogy egy olyan nagy jelentőségű összeesküvést, mint Kassa bombázása, titokban tudtak tartani Budapesten, nemcsak a háború alatt, de utána is, egészen napjainkig.

Véleményem szerint a jelenségre az a magyarázat, hogy ha valóban volt összeesküvés, abban csupán maroknyi magyar, illetve német vett részt; valamint az, hogy a terv megszületése és az akció egyeztetése nem Budapesten, hanem Berlinben történt. 1941 júniusában a két legjelentősebb, hivatalosan Berlinben tartózkodó magyar személy Homlok Sándor katonai attasé, valamint Sztójay Döme, korábban vezérkari tiszt, 1936-tól Magyarország berlini követe volt. Véleményem szerint ők ketten első számú gyanúsítottak tekinthetők a kassai konspirátorok felkutatásakor.

Köztudott, hogy a két világháború közötti időszakban a magyar és a német tisztikar között igen szoros volt a kapcsolat. Az első világháborúban „vállvetve” harcoltak egymás mellett, s egy elkövetkező háborúban is együttműködésre számítottak, hiszen mindkét ország célja a *status quo* megszüntetése, területi követeléseik kielégítése volt. A közös sors vállalása és a bajtársiasság ezen érzései alig csökkentek Hitler 1933-as hatalomra jutásakor. Néhány valóban konzervatív és hagyományörző magyar tiszt ugyan óvatos volt a hitleri Németországgal való túlságosan szoros együttműködést illetően, de a tisztikar többsége egyre növekvő meggyőződéssel hitt a náci Németország szövetségében, mely szerintük az egyetlen járható útja volt egy erős és virágzó Magyarország újbóli megteremtésének.⁷ Ennek a programnak volt buzgó és fanatikus védelmezője-híve Homlok Sándor és Sztójay Döme.

Az 1941-et megelőző két évtized alatt ők segítettek a Németországgal való szoros katonai együttműködés alapjainak lerakásában. Fő szakterületük a katonai felderítés volt. Sztójay 1918 előtt Bécsben szolgált mint a Habsburg vezérkar egyik felderítő szakértője. Tapasztalatait a háború után hasznosította Magyarországon, amikor közreműködött egy önálló titkosszolgálat kiépítésében, aminek első irányítója is lett. 1927-től katonai attaséként szolgált Berlinben, ahol a német katonai elittel tartott személyes kapcsolatait továbbra is ápolta. Fáradozásainak kimagasló eredményeként a német és a magyar vezérkar 1932-ben titkos egyezményt kötött. Az egyezmény a két ország titkosszolgálatának együttműködését hivatott koordinálni, különösen a közös ellenfél, Csehszlovákia tekintetében.⁸ Ettől kezdve a német–magyar együttműködés a titkosszolgálati ügyekben igen intenzívvé vált. A náci Németország egyébként egyetlen másik országgal sem tudott ilyen nyílt és szoros kapcsolatot teremteni a katonai titkosszolgálat területén.

1936-ban Sztójayt berlini magyar követnek nevezték ki. Ekkorra már teljes meggyőződéssel hitte, hogy Magyarország „üdvözülése” a Harmadik birodalommal való legszorosabb kapcsolaton, sőt egy tényleges szövetségen alapul. Ezért Sztójay egyre növekvő elkeseredettséget érzett, amikor a polgári kormány, különösen pedig Kánya Kálmán külügyminiszter visszautasított minden olyan lépést, amely direkt módon tette volna Magyarországot a hitleri Németország lekötelezettjévé. Annyira meg volt győződve nézetének helyességéről, hogy bizonyos dolgokban kész volt eltérni a hivatalos magyar politikától és saját politikáját kívánta követni. Elhajlásait a magyar vezérkarnál

⁷ A magyar katonatisztek politikai szerepére l. még: *N. F. Dreisziger: Civil-Military Relations in Nazi Germany's Shadow: The Case of Hungary, 1939–1941.* In: *Swords and Covenants.* Szerk. Adrian Preston és Peter Dennis. London, 1976. 216–247. és *Thomas L. Sakmyster: Army Officers and Foreign Policy in Interwar Hungary, 1918–1941.* *Journal of Contemporary History,* 10/1. 1975. 19–40.

⁸ Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez, 1919–1938. Szerk. Hetés Tibor és Morva Tamásné. Budapest, 1968. 302–312. l. még: *Gustav Hennyey: Ungarns Schicksal zwischen Ost und West. Lebenserinnerungen.* Mainz, 1975. 25–28.

levő barátai is támogatták, akiknek rendszeresen elküldte jelentéseit. Amíg Európa az 1937–38-as válság felé közeledett, Sztójay – felettesei tudomása és jóváhagyása nélkül – a kulisszák mögött titokban azon munkálkodott, hogy meggyőzze Németországot: Magyarország képes és készséges részt venni egy Csehszlovákia elleni akcióban. Amikor csak lehetett, sürgette azokat a német–magyar vezérkari tárgyalásokat, melyek egy ilyen hadjáratot készítenek elő.⁹

A magyar kormány megfontoltsága-óvatossága miatt Sztójajyn kívül sok magyar katonatiszt is csalódott volt. 1937-re már általánossá vált a magyar vezérkarnál az a nézet, hogy bizonyosan lesz egy újabb háború, és hogy ebből a konfliktusból az újból fölfegyverzett és megerősödött Németország fog győztesként kikerülni. Egyértelmű volt tehát, hogy Magyarország sorsát Németországgal kell összekötni, még mielőtt túl késő lenne. Olyan nagy volt az elégedetlenség a vezérkarnál, hogy 1938 elején egyesek már komolyan gondolkoztak azon, hogy megdöntsék a parlamentáris rendszert és helyette katonai diktatúrát vezessenek be.¹⁰ Az elégedetlenek közül kitűnt Homlok ezredes, aki 1938–39-ben különböző katonai felderítési és mindenféle egyéb titkos ügyekben tevékenykedett.

Homloknak alkalmá volt szoros személyes kapcsolat kiépítésére magasrangú Abwehr-tisztekkel, így Canaris tengernaggyal is.¹¹ Ahogyan 1938 nyarára a Csehszlovákia körül kialakult válsághelyzet egyre forróbb lett, úgy próbált Homlok egyértelmű módot találni kormánya meggyőzésére: ne habozzanak tovább, teljes szívvel csatlakozzanak Németországhoz Csehszlovákia lerohanásában. Azonban az augusztus végi magasszintű tárgyalásokon Horthy Miklós kormányzó visszautasította Hitler ajánlatát, mely a Csehszlovákia felosztásáért induló közös katonai hadjáratra szólított fel. Ezeknek a drámai tárgyalásoknak eredményeként Homlok felkereste Hellmuth Groscurth ezredest, az Abwehr 2. ügyszótagjának vezetőjét szeptember elsején Berlinben. Miután közölte, hogy Magyarország csatlakozni kíván a Csehszlovákia elleni támadáshoz, Homlok a következő kijelentést tette (idézem a Groscurth naplójában rögzítettekéből): „A magyar vezérkar kifejezett óhaja a *casus belli* megteremtése egy Csehszlovákia elleni támadáshoz, melyet cseh bombák magyar terület fölött történő ledobásával kell előidézni. A bombázást az első cseh repülőter elfoglalása után német gépeknek kell végrehajtani. A bombázás időpontját a magyarok kívánják meghatározni.”¹²

Egészen bizonyos, hogy Homlok követeléseiről a magyar kormány polgári, civil tagjainak nem volt tudomása. Hogy Homlok a vezérkari főnöktől, Rátz Jenőtől kapott-e valamiféle felhatalmazást az Abwehr felkeresésére, nem tudjuk. Sehol máshol sem német, sem magyar dokumentumokban nem találtam több említést Homlok kezdeményezéséről. Megjegyzendő, hogy Groscurth, aki titokban ellenezte Hitler agresszív politikáját, Homlok terve alapján igazolva látta azt az elképzelését, hogy a magyar kormány nem kíván csatlakozni a Csehszlovákia elleni hadjáratához. Természetesen az 1938 szeptemberében bekövetkezett események azután olyan módon alakították a helyzetet, hogy fel sem merülhetett a lehetőség Homlok követelésének teljesítésére.

1938 végén és 1939 elején Homlok tovább követte saját elképzeléseit, melyek a hivatalos magyar külpolitikával ütköztek. Őszel maga irányította azt a vállalkozást, melynek során magyar gerilla-csapatok szivárogtak át Szlovákiába és Kárpát-Ukrajnába. Zavargást és nyugtalanságot kívánt előidézni, és ezzel mintegy előkészíteni a terepet magyar haderők bevonulására, a rend visszaállítására.¹³ Homlok hamarosan kegyetlenségéről lett híres, valamint arról, hogy heterodox, sőt illegális módszerek használatától sem riadt vissza. Bizonyítékok vannak rá, hogy 1939 januárjában provokációk sorozatát konstruálta a szlovák határ mentén, ami igen elmérgesítette a két ország viszonyát. Ezek a provokációk ugyan nem hozták meg a kívánt eredményt, vagyis Szlovákia megszállását,

⁹L.: *Thomas L. Sakmyster: Hungary, the Great Powers, and the Danubian Crisis. 1936–1939.* Athens, University of Georgia, 1980. 139., 159.

¹⁰*Sakmyster: Army Officers and Foreign Policy, 27–28.*

¹¹*Ladislav Farago: The Game of the Foxes. The Untold Story of German Espionage in the United States and Great Britain during World War II.* New York, 1971. 232.

¹²*Helmuth Groscurth: Tagebücher eines Abwehroffiziers, 1938–1940.* Szerk. Helmut Krausnick és Harold Deutsch. Stuttgart, 1970. 108–109.

¹³*C. A. Macartney: October Fifteenth: A History of Modern Hungary, 1929–1945.* Edinburgh, 1961. Második kiad. II. 238.

viszont a mérsékeltbb tisztek körében Homlok a beszámíthatatlan kalandor rossz hírnevére tett-szert.¹⁴

1939-ben azután Homlok ezredest berlini katonai attasénak nevezték ki. A háború kitörését követően Sztójay és Homlok együtt gyakoroltak nyomást a kormányra, azt a semlegesség feladására, a háborúban Németországhoz való csatlakozásra szólították fel. A kritikus pillanat 1941 tavaszán jött el, amikor Hitler csapatainak Jugoszláviába küldését határozta el, és sürgette Magyarország csatlakozását a támadáshoz. Elszalaszthatatlan lehetőség volt ez; a buzgó és türelmetlen magyar katonai vezetők immár határozottan követelték a legteljesebb együttműködést Németországgal. Az erőszakos beavatkozást ellenző Teleki Pál miniszterelnök öngyilkossága még jobban elkésértette a tiszteket. Hogyan tudnak fölülkerekedni majd azon a megrázkódtatáson, melyet Teleki öngyilkossága okozott? Hogyan fogják ezek után rábírní a kormányzót és a kabinetet Hitler ajánlatának elfogadására? A következő stratégia alkalmazását fogadták el: felkérrik a németeket egy megfelelő *casus belli* – esetleg a déli határ mentén –, egy jugoszláv provokáció előidézésére. Sztójay és a honvédelmi miniszter, Bartha Károly vezérezredes pontosan ilyen javaslatot terjesztett elő április 4-én egyenesen Hitlernek.¹⁵

Nem ismeretes, hogy mi volt Hitler reagálása erre a magyar javaslatra. De április 6-án, amikor a német hadjárat indult, bombatámadás érte Szegedet és több más dél-magyarországi várost. A jelentés szerint jugoszláv gépek bombáztak. Azonnal elterjedt a hír, hogy a bombázás német provokáció volt.¹⁶ Nekem nem sikerült további információra találnom ezzel a bombatámadással kapcsolatban, mely néhány dologban emlékeztet a kassai támadáshoz.

1941 második nagy válsága júniusban következett be, amikor Németország megtámadta a Szovjetuniót. A legelső magyar, aki tudomást szerezhetett a közelgő támadásról, talán éppen Sztójay volt. Március végén Sztójayval beszélgetve Hitler félreérthetetlenül célzott arra, hogy elveszítette türelmét a Szovjetunióval szemben, és egy német–szovjet konfliktus kirobbanása már nincs messze.¹⁷ Májusban, amikor a német invázió már küszöbön állt, Sztójay több jelentést küldött Budapestre. Jelentéseiben úgy érvelt, hogy Magyarország, amely mindig is egy szilárdan anti-kommunista ország hírért élvezte, nem vonhatja ki magát Hitlernek a bolsevizmus ellen induló nagy küzdelméből. Mi több, tanácsosnak látszik, ha Magyarország előre, önként ajánlja fel segítségét.¹⁸ Homlok saját jelentésében ebben a felfogásban fogalmazott.¹⁹

Budapesten Werth Henrik vezérkari főnök is hasonlóképpen érvelt. Ennek ellenére a magyar kabinet, de még az egyébként sokszor meggondolatlan kormányzó sem lelkesedett azért, hogy olyan katonai hadjáratba kezdjen, amely Magyarország nemzeti érdekeit közvetlen módon nem látszott szolgálni. A németek egyébként sem kértek jelentős magyar segítséget. Amint tehát június 22-én kitudódott a szovjet hadjárat híre, a magyar katonai vezetők igen levertek és csalódottak lettek. A következő napon azonban drámai módon változott meg a helyzet. Kurt Himer tábornok, a Wehrmacht különleges magyarországi megbízottja, immáron arról informálta Werthet, hogy Németország igen jó néven venné, ha Magyarország önként felajánlaná támogatását.²⁰

A magyar kormány ennek ellenére még mindig vonakodott jelentős katonai intézkedést hozni a Szovjetunió ellen; Hitler viszont nem volt hajlandó direkt módon segítséget kérni a magyaroktól, mivel ez később területi követelésekhez vezetett volna. Patt-helyzet alakult tehát ki, és mivel a

¹⁴ *Andorka Rudolf*: A madridi követségtől Mauthausenig. *Andorka Rudolf naplója*. Budapest 1978. 85., 90., 90–93.

¹⁵ *Nagy Vilmos*: *Végzetes esztendő 1938–1945*. Budapest é. n. 65.

¹⁶ *Lohn A. Lukacs*: *The Great Powers and Eastern Europe*. New York, 1953. 371.

¹⁷ *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*. Szerk. Andreas Hillgruber. I–II. Frankfurt am Main, 1967. I. 17.

¹⁸ *Allianz Hitler–Horthy–Mussolini (1933–1944)*. Szerk. Kerekes Lajos. Budapest, 1966. 103. sz. dok.

¹⁹ *Homlok jelentéséhez I.: Magyarország és a második világháború*. Szerk. Zsigmond László. Budapest, 1966. 139.

²⁰ *Dreiszigler*: *Civil-Military Relations i. m. 238. Mario D. Fenyő*: *Hitler, Horthy and Hungary. German-Hungarian Relations, 1941–1944*. New Haven, 1972. 16–21.

német hadvezetés tudatában volt a magyar tisztek elégedetlenségének, a következő álláspontra helyezkedett: „Ha a (magyar) katonák harcolni kívánnak, akkor nekik kell meggyőzniük erről politikusaikat.”²¹

Berlinben Sztójay és Homlok szinte teljes mértékben tisztában volt a német hadvezetés ekkori (június 22–23) álláspontjával. Feltételezhető, sőt, majdnem bizonyos, hogy amikor közölték velük, a magyar tiszteknek kell meggyőzniük a kormányt, akkor Sztójay és Homlok elhatározta, nem küldenek több írásbeli figyelmeztetést. Ebben a válságos helyzetben merészebb taktikához kellett folyamodni. Olyasmihé, mint korábban kétszer is (1938 szeptemberében és 1941 áprilisban): egy németek által végrehajtott provokációhoz. Valószínű, hogy a kéréssel Sztójay és Homlok nem Hitlerhez vagy Ribbentrophoz (aki egyébként sem volt elérhető a Führer főhadiszállásán) fordult. Sokkal inkább fordulhattak Abwehr-beli barátaikhoz, akikkel az évek során sok rejtélyes ügyben dolgoztak együtt. Ha helyes a feltevés, akkor az összeesküvést Berlinben szőtték röviddel június 22 után és Abwehr ügynökök hajtották végre június 26-án.

Jogosan merülhet fel számos ellenvetés ezzel a teóriával szemben. Például, miért nem került napvilágra az összeesküvéssel kapcsolatban egyetlen dokumentum sem? Válaszom az, hogy mivel a terv Berlinben született, ezért erről szóló magyar dokumentum nem is létezhetett. Az is lehetséges, hogy Sztójay és Homlokon kívül más magyar nem is tudott az összeesküvésről. Werth tábornok vezérkari főnök talán egyszerűen csak utasította Homlokat, tegyen meg minden tőle telhetőt, kérjen segítséget a németektől egy megfelelő *casus belli* előidézésére. Erre korábban is volt már példa: 1941 áprilisában, mint láttuk, a magyar honvédelmi miniszter pontosan ilyen kéréssel fordult Hitlerhez. Werth valószínűleg fölvette az olyan vezetőkre nagyon is jellemző pózt, akik alattomos és feltehetően kényes ügy irányítását végzik. Vagyis Homloknak azt mondhatta, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket, de a végrehajtott provokáció részleteiről ne számoljon be hivatalos jelentésben. Ha így történt, akkor Kassa bombázásakor maga Werth is meg lehetett lepődve, és nem tudhatta biztosan, hogy valóban német provokáció történt-e. Bárhogyan is, Sztójay és Homlok egyaránt vigyázott arra, hogy az összeesküvés titokban maradjon, ezért valószínű, hogy a német partnerrel inkább szóban, mint írásban érintkeztek. Az is érthető, hogy mindketten mélységes hallgatásba burkolóztak a háború alatt és különösen utána. Homlok el tudta titkolni közreműködését a kínos ügyekben. A háború kezdetén például aljas szerepet játszott abban a titkos tervben, hogy elnyerjék a németek együttműködését a magyarországi zsidók eltávolításához. Homlok tevékenysége a kormány politikájának aláásására irányult és segített előkészíteni a zsidók brutális üldözését 1944-ben. A háború után mégsem derült fény Homlok szerepére ezekben az aljas tettekben; mélységesen hallgatott és megmenekült mindenféle felelősségre vonástól vagy bűnpertől.²²

Az, hogy német részről sem maradt fenn dokumentum, szintén megmagyarázható. Az Abwehr magas szintű „profi” szervezet volt; természetesen az ilyen rejtélyes műveleteknél betartották a titoktartás szigorú rendszabályait. A bombázó pilótái, a repülőtér kiszolgáló személyzete, mindazok, akik részt vettek a konspirációban, bizonyára nem kaptak tájékoztatást küldetésük összes részletéről. Talán csak néhány magas rangú Abwehr tiszt ismerte a teljes igazságot, közülük pedig sokan, így Canaris is, meghaltak a háborúban. Megjegyzendő az is, hogy az Abwehr-dossziék és archív anyagok többsége megsemmisült a háborúban. Így bizonyára a kassai bombázással kapcsolatos bármilyen írásos dokumentum is elpusztult.

Egy lényeges kérdés még megválaszolatlan maradt. A kérdést Julian Borsányi teszi fel a kassai bombázásról szóló könyvében.²³ Vajon a németek megtervezhették és végrehajthatták Kassa bombázását a június 22–26 közötti néhány nap alatt? A válaszom igen. Hiszen az Abwehrnek számos helyen voltak katonai állásai, így minden bizonnyal Szlovákiában is állomásoztak tisztjei és ügynökei. Megfelelő szovjet tervezésű gépre pedig Csehszlovákia 1939-es megszállása révén tehettek szert.²⁴ Egy napnál több idő nem kellett ahhoz, hogy a gépeket biztonságosan felkészítsék egy, az Abwehr főnhatósága alá tartozó szlovákiai repülőtéren. Úgy tűnik, az Abwehr talált olyan meg-

²¹ Franz Halder: *Kriegstagebuch*. I–III. Stuttgart, 1963. III. 36.

²² Randolph L. Braham: *The Holocaust in Hungary: An Historical Interpretation of the Role of the Hungarian Radical Right*. Societas 2/3. Summer, 1972. 198–201.

²³ Borsányi: i. m. 85., 132–135.

²⁴ Uo. 135.

bízható pilótákat, akik jól ismerték a terepet (talán éppen szlovák pilóták voltak), és a cél elérésekor megfelelő pontossággal tudták a bombákat ledobni. Az Abwehr egyébként időnként végzett kémrepüléseket a szovjet határ mentén és szovjet területek fölött. (A repülések közül néhány egy Budapesthez közeli titkos Abwehr-légibázisról indult.)²⁵

Összegzésként megismétlen korábbi megállapításaimat: az általam vázolt konspirációs-teóriához pusztán közvetett bizonyítékok alapján jutottam el. Véleményem szerint ez az elmélet a rejtélyes bombázás plauzibilis magyarázata. Ha egy napon mégis olyan szenzációs és meggyőző új bizonyítékok kerülnének elő, amelyek a Szovjetuniót vagy a szlovákokat, vagy a cseheket tennék felelőssé a bombázásért, akkor is megállná helyét az a megállapítás, hogy a magyarok közül néhányan felbújthatók voltak ilyen provokáció megrendezésére és próbálkoztak is ezzel már jóval 1941 júniusa előtt.

²⁵ *Julius Mader*: Hitlers Spiongenerale sagen aus. Ein Dokumentarbericht über Aufbau, Struktur und Operationen des OKW-Geheimdienstamtes Ausland/Abwehr mit einer Chronologie seiner Einsätze von 1933 bis 1944. Berlin 1970. 317.